

VASAD

Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi
Sayı/Issue: 3
Sayfa / Page: 55-69
Yaz / Summer, 2019

Geliş/Received: 07.02.2019 | Kabul/
Accepted: 02.06.2019
Makale Bilgisi / Article Info :
Araştırma Makalesi / Research Article

Dr. Fikret SÜLEYMANOĞLU

ORCID | 0000-0003-2425-1085

fikret55@mail.ru

Azerbaycan Milli
Bilimler
Akademisi
Edebiyat Enstitüsü

BULUT KARAÇURLU SEHEND'İN SOSYO-POLİTİK DÜŞÜNCELERİ ÜZERİNE NOTLAR | NOTES ON SOCIO-POLITICAL THOUGHTS OF BULUT KARAÇURLU SEHEND

Öz

XX. yüzyılın ortalarında İran'da yaşamış olan Bulut Karaçurlu Sehend (1926-1979), Azerbaycan Edebiyat tarihine çok yetenekli ve çilekeş vatanperver şair olarak geçmiştir. Onun tüm hayatı, sanatı ve sosyo-politik çalışmaları Azerbaycan Türklerinin İran'daki özgürlük hareketiyle çok sıkı ilişkilidir. Büyük irade ve yüce manevî değerlere sahibi olan Sehend, şoven şah rejiminin akıl almaz baskı ve cezalarına maruz kalarak iki kez hapse atıldı. O, fiziksel ve manevî işkencelere rağmen Tebriz'e gidip mahkemece yasaklanmasına rağmen kendi bakış açısıyla sanat akidesine sadık kalmıştır. Sehend, Azerbaycan Edebiyatı Muhammet Hüseyin Şehriyar (1906–1988) ile birlikte İran'da Türk Dilli Edebiyatı'nın gelişmesinde önyak olmuştur. Azerbaycan Türkçesi'ni şiirde, nesirde ve basında yaygınlaştırmak için somut çalışmalar yapmıştır. Rejime karşı mücadelede Sehend'in bir vatandaş ve şair olarak kişiliği ve özverisi genç yazarlar için hep örnek ve ilham kaynağı haline geldi. Sehend'in solcu olduğu hatta bir süre Azerbaycan Demokrat Fırkası (ADF) gençler teşkilatı bölge yöneticilerinden biri olarak çalıştığı bilinmektedir. Fakat son zamanlar da şairin "gizli dinci" olması, hayatının son yıllarında dinî eylemlere katılmasına dair iddialar ortaya atılmaktadır. Yazımızda bu iddiaların asılsız olduğu, Sehend'in hayatının sonuna kadar *Merkez Solcu* bakış açısına sadık kaldığı belirtilmektedir.

Anahtar kelimeler: Sehend, Güney Azerbaycan, Millî Hükümet, millî haklar uğruna mücadele, merkez solcu, enternasyonalist.

Abstract

Bulut Karachurlu Sahand (1926-1979) who lived and worked in Iran in the middle of 20th century entered the history of Azerbaijan literature as patriot poet with a great poetic talent and tragic life. His entire life, creativity and socio-political activity were dedicated to national liberation movement of the Azer-

baijani Turks in Iran.

Sahand, who owned a great will and superior spiritual values despite of unimaginable oppressions and punishments of the chauvinist shah's regime, double arrests, physical and moral tortures, exile, juridical restraint to go to Tabriz, always remained true to his range of vision, artistic convictions and chosen path of political struggle. He along with one of the Azerbaijan literature's coryphaeus Mohammad Hussein Shahriyar (1906-1988) headed the development of Turkic language literature in Iran, held real works to make the Azerbaijan Turkic language to be used in poetry, prose and media. In his struggle against the regime Sahand's personal example and selflessness as a citizen and poet became a role model and a source of inspiration for the young national writers.

As it is known, Sahand had left-wing worldview, and even for a while he served as one of the regional leaders of the youth organization of the Azerbaijan Democratic Party (ADP). However, lately the claims that the poet was allegedly "religious" and that he was involved in religious ceremonies in the last years of his life began to appear. Present article shows groundlessness of these claims and Sahand's devotion to "left-wing" vision until the end his lifetime.

Keywords: Sahand, the South Azerbaijan, National Government, fight for national rights, left centrist, internationalist.

Giriş

Bulut Karaçurlu Sehend'in hayatı, sanatı ve sosyo-politik düşüncelerinin şekillenmesi, XX. yüzyılın ortalarında boy gösteren bölgesel ve küresel olayların etkisi tartışılmaz. Özellikle, Bulut Karaçurlu Sehend'in doğduğu dönemde İran ve onun bünyesinde bulunan Güney Azerbaycan'da siyasi durum çok kritik bir hal almıştı. I. Dünya Savaşı döneminde önemli bir siyasi konuma yükselen Rıza Han Pehlevi Kaçar Hanedanlığı'na karşı bir askeri darbe yapmış ve İran'daki siyasi dengeleri değişmek için bir dizi reformlar yapmağa başlamıştır.

1796. yılından itibaren İran yöneten Türk kökenli Kaçar Hanedanlığı iç ve diş müdahaleler sonucunda zayıf düşmüş ve I. Dünya Savaşı sonrasında Yakın ve Orta Doğu'da esas siyasi güce çevrilmiş İngiltere İran'da rejim değişikliği yapmak için çalışmaları hızlandırmıştır. Kaçar Türk Hanedanlığı'nın sonuncu şahı olan Ahmet şah Kaçar'ın bir türlü İngiltere ile anlaşamaması onun sonunu hazırlamış ve İngiltere İran ordusunun önemli komutanlarından biri olan Rızâ Han Pehlevi ile işbirliği kurarak ona karşı bir darbe yapmıştır. Hazar Denizi'nin güneyinde bulunan Mâzendran Eyaletinin Alâşet köyünde doğan Rızâ Han Pehlevi 1891'de dayısının çalıştığı Kazak Piyade Birliği'ne girdi. Askeri yeteneği sayesinde kısa bir zaman diliminde tuğgeneral rütbesine kadar yükseldi. İran Devleti tarafından I. Dünya Savaşı sırasında Hemedan şehrinde bulunan Piyade Taburu'nun kumandanlığına getirildi. Bu dönemde İngilizlerle sıkı bir işbirliği yapmağa

başladı ve I. Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra İran'daki askeri dengele-
rin İngilizlerin lehine değişmesinde önemli katkıda bulundu. 1921 yılı baş-
larında Rızâ Han Pehlevi, Hükümeti düşürmek amacıyla komutasındaki
2500 kişilik Kazak kuvvetiyle Tahran'a girip stratejik noktaları kontrol al-
tına aldı. Hükümeti düşürmeyi başaran Rıza han Pehlevi daha sonra Ahmet
Şah Kaçar tarafından genelkurmay başkanlığına getirdiği. 1923'te Ahmet
Şah Kaçar başbakanlığı Rıza Han Pehlevi'ye bırakarak Avrupa seyahatine
çıkıttı. Kaynaklarda Ahmet Şah Kaçar'ın İran'dan bıktığını ve her fırsatta
İran'ı terk ederek Avrupa'ya gezilere gittiğinden bahsediliyor. Ahmet Şah
Kaçar'ın ülkeden ayrılmasından sonra başta Tahran olmakla İran'ın çeşitli
şehirlerinde halkın siyasi ve ekonomik durumla ilgili gösterileri başladı.
Bununla beraber İran'ın siyasileri ve özellikle de din adamları ülkeni si-
yasi ve ekonomik bunalımdan kurtarmağın çarelerini aramaya başladılar.
Özellikle bazı milletvekilleri, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın önderli-
ğinde Türkiye'de yaşanan siyasi ve ekonomik değişikliklerden etkilene-
rek ülkede cumhuriyet rejiminin kurulması için meclise bir yasa tasarısı
verdi. Fakat zikredilen dönemde İran'da siyasi güç olan Şii ulemâ meclise
sunulan bu tasarıya şiddetle karşı çıktı. Başbakan Rıza Han Pehlevi, başta
ulemâ olmak üzere cumhuriyet rejimine karşı çıkan siyasi çevreleri ikna
etmek için görüşmeler yapmaya başladı. Bu sırada İran'da baş veren siyasi
olayları Avrupa'dan takip eden Ahmet Şah Kaçar ülkesinde gündeme gelen
rejim değiştirilmesi konusundan çok rahatsız oldu ve meclis başkanına Av-
rupa'dan gönderdiği bir yazıyla Rıza Han Pehlevi'nin azlını istedi. Ahmet
Şah Kaçar'ın bu tavrı üzerine de Rıza Han Pehlevi ani bir manevra ederek
istifa edip Tahran'dan ayrıldı. Ancak kamuoyunda onun istifasını geri alıp
tekrar ülkenin başına geçmesi doğrultusunda bir istek oluştu ve Tahran'a
dönen Rıza Han Pehlevi yeni bir kabine kurarak tekrar göreve başladı. Tek-
rar başbakanlık koltuğuna oturan Rıza Han Pehlevi kamuoyunda ona karşı
oluşan durumu değerlendirerek Ahmet Şah Kaçarla hesaplaşmanın yolları-
nı aramaya başladı. Ahmet Şah Kaçar'ın sağlıklı bir yönetime sahip olma-
masını esas getiren İran Meclisi 31 Ocak 1924 Avrupa'da bulunan Ahmet
Şah Kaçar'ı gıyabında tahttan indirerek Kaçar Hanedanlığı'na son verdi.
12 Aralık 1925 tarihinde Rıza Han Pehlevi İran Meclisi tarafından İran'ın
"şehinşah" ilân edilmesiyle Pehlevî Hanedanlığı kuruldu ve Rıza Han Pev-
levi 25 Nisan 1926 tarihinde Tahran'daki Gülistan Sarayı'nda taç giydi.

Rıza Şah Pehlevi İran'da yönetimi ele aldıktan sonra ilk önce mer-
kezi yönetim yapısını kuvvetlendirdi. İran'ın eyaletlerini yönetim bakımın-
dan doğrudan merkeze bağlayarak reform sürecine başladı. Gazi Mustafa
Kemal Paşa tarafından Türkiye'de yapılan reformları yakından takip eden
ve aynı zamanda takdir eden Rıza Şah Pehlevi kısa zamanda modernleşme
ve Batılılaşma yolunda köklü değişiklikler ve reformlar yaptı. Fakat Rıza

şah Pehlevi tarafından İran'da yapılan reformlar bazı kesimlerin tepkisini de almaya başladı. Mesela, hukuk reformuyla başlatılan laikleşme sürecinde şer'î mahkemelerin görevlerinin sınırlandırılması ve bazı yerlerde tamamen kaldırılması şii ulemâ ile arasının açılmasına sebep oldu. 1927 yılından itibaren başta Tahran olmakla İran'ın diğer şehirlerinde de ayaklanmalar baş gösterdi, fakat hükümet kuvvetleri bunları şiddetle bastırdı. şii ulema ile beraber İran'da faaliyet gösteren siyasi partiler de Rıza şah Pehlevi'nin baskıcı sistemine karşı kendi tavırlarını ortaya koymaya başladılar. Fakat Rıza şah Pehlevi tarafından siyasi partiler kapatılarak İran'da önemli bir güce sahip olan Azerbaycan Türklerine karşı baskıcı bir sistem uygulamaya başladı. İran'da Fars milliyetçiliğine dayanan bir toplum inşa etmeye alışan Rıza şah Pehlevi zellikle Azerbaycan Türklerinin dilini ve kültürünü ortadan kaldırmak için devlet politikalar uygulamaktaydı. Özellikle de bu dönemde Azerbaycan Türklerinin dili ve tarihi ile ilgili yazılan kitaplarda Türk kavramı ortadan kaldırılmağa çalışılmakla beraber Azerbaycan Türklerinin Türklük bilinci de yok edilmeye çalışılmıştır. Rıza şahın bu asimilasyon politikalarına karşı mücadele veren binlerle Azerbaycan Türk aydını zindanlara atılarak idam edildiler.

II. Dünya Savaşı ncesinde Rıza şah Pehlevi dış politika stratejilerinde revizyona gitmeye çalıştı. İngilizlere karşı duyduğu güvensizlik yüzünden Nazi Almanya ile yakınlaşmaya alışan Rıza şah Pehlevi kendisinin mensubu olduğu fars halkının aslında Aryan ırkına ait olduğu iddia etmeye başladı. Bu dönemde Hitler başta olmakla Nazi Almanya da alman halkının aryan ırkına mensup olduğunu iddia ediyordu. Nazi Almanya ile Rıza şah Pehlevi arasındaki siyasi yakınlaşma ve aynı zamanda bu yakınlaşmanın kültürel ve ırkı düzeye taşınması gayretleri İngilizleri ve İran'ın Kuzey komşusu olan SSCB'ni rahatsız etmeye başladı. Rıza şah Pehlevi 1932 yılında Anglo-Pers petrol imtiyazlarını tek taraflı olarak feshettiyse de İngilizlerin tehdidiyle yeniden anlaşma yapmak zorunda kaldı. II. Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanya'nın SSCB'ye saldırması sonucunda İngiltere ve SSCB İran'da bulunan Abadan petrol rafinerisinin ve İran-Sovyetler Birliği ana yolunun kontrolünü sağlamak için 1941 yazında İran'ı işgal ettiler. SSCB'nin ordusu İran'ın kuzeyinde bulunan Güney Azerbaycan topraklarını ele geçirdi. İngiliz askeri birlikleri ise İran'ın güneyinde yerleştiler. Rıza şah Pehlevi Nazi Almanya yanlısı politikalarından dolayı İngilizler tarafından 16 Eylül 1941 tarihinde tahttan indirildi ve yerine oğlu Muhammed Rıza Pehlevi getirildi. Rıza şah Pehlevi ise ilk önce Hint Okyanusu'ndaki Moritus adasına, daha sonra da Güney Afrika'daki Johannesburg'a sürgüne gönderildi. Rıza şah Pehlevi 26 Temmuz 1944 tarihinde burada vefat etti.

Bulut Karaçurlu Sehend'in de çocukluğunun son yılları da İran'da

Rıza Şah Pehlevi'nin devrilmesi ve yerine oğlu Muhammed Rıza Pehlevi'nin getirilmesi denk gelmiŐ. Gençlik döneminin ilk yıllarında ise 1945. yılında Güney Azerbaycan'da S. C. PiŐeveri yönetiminde Millî Hükümet kurulmuşsa da İran Pehlevi rejimi tarafından kanlı bir biçimde bastırıldı. Musaddık harekâtının yerine tam bir Fars Őovenliđi kurulmuş. Hayatının son yıllarında İran'da monarŐiye son veren İslâm devrimi yapılmıŐtır. O, elli üç yıllık çalkantılı hayatına rağmen, sürgün ve baskılara altında yazmak zorunda kalmıştır.

Güney Azerbaycan'da görülen sosyo-politik ve kültürel çevrede sol düşünceler sadece aydınlar ve öğrencileri etkilemeyip büyük halk kitleleri arasında da hızla yayılmıştır. Toplumun büyük kısmının sol akıma kapılması, Sovyet hükümetinin yardımıyla ana dilde çıkan kitap, gazete, dergi ve radyo frekanslarında seslendirilen tanıtım propagandaları nitelikli yazıları tetiklemekteydi.

Bu türden somut sonuçlar, çekici ve sistemli düşünceler „alt kesimden” hayatın birçok zorlukları Şoven monarŐinin ulusal manevî değerleri, insanlık dıŐı baskıları, ailesi ve yakınlarını birlikte etkilemiŐtır. Sehend, sol hareketin (Azerbaycan Demokrat Fırkası) gençlik kollarına katılması değerlerinin ve ilerdeki hayat yönünü belirlemede büyük katkı sağlamıŐtır. Bu duruşu ve üstün liderlik yeteneği onu hareketin gençlik kolu liderlerinden biri yapmıştır. Elde edilen bilgilere göre, 1941 yılında Millî Hükümet'in çökmesinin etkisiyle Sehend, solcu kişiliğini tamamlamıŐtır. 1946 yılında Tebriz'de çıkan Őairler Meclisi toplantısında yayımlanan Şiirleri de (“Cenubi Azerbaycan Edebiyatı Antolojisi, Cilt. IV, 1994: 279-281) bu düşüncenin ciddi kanıtıdır.

1. Sehend–Solcu, Demokrat ve Gerçek Beynelmilelci

Tabiri caizse, Sehend Güney Azerbaycan'ın en siyasallaŐmış Őairlerinden birisidir. Onun 35 yıllık sanat çalışmalarının önemli bir kısmı sosyo-politik motifi eserler kapsamaktadır. Sehend hayatı boyunca sadece sosyo-politik çalışmalar yapmayıp edebî mirasa ait örnekler de ortaya koymuŐtur. Bu durum onun henüz çok genç yaşlarda demokratik düşüncüyü içtenlikle benimsemesine neden olmuştur. 1947 yılında tutuklandığında kendisini sorgulayan Őahın adamıyla arasında geçmiş olan “konuşma” bu açıdan daha da dikkat çekmektedir:

... Kendime ait tüm soruları olduğu gibi cevaplıyordum, hiçbir şeyi saklamıyordum, oda arkadaşlarımla ilgili sorulara susuyordum. Dövyüyorlardı, dinmiyordum, yalvarmıyordum. Oysa o zaman henüz 20 yaşındaydım. Yalvarmayı, sızlamayı erkeklik gururuna yediremiyordum. Hatırlıyorum, bir gün soruşturmacı bana “Sen vatan hainisin” dedi, yerimden fırladım, “Hayır, ben **demok-**

ratım, azathanım” deyip sesimi biraz daha yükselttim.

– Sen şaha ve devlete karşısin! dedi. Ben bu suçlama karşısında şimdiye kadar aklıma nereden geldiğini anlamadığım yanıtı verdim:

– Şah ve devlet halkın özgürlüğünü istemiyor mu?

Soruşturmacı kızardı, bir şey söylemedi, işaret etti, beni götürdüler. Böylelikle iki yıl hapis yattım...” (Azeroğlu, 1984: 8)

Sehend hem ruhen, hem de fiilen sosyal demokrattı. Bu yüzden uğruna mücadele verdiği ve savunduğu değerlerin büyük bir kısmı demokratik sol değerlerdi. Bunu kanıtlamak için şairin *Hatıra* ve *Aras* gibi uzun şiirlerini, *Medine-yi Fazile*, *Sabır Taşı*, *Sovyet Güzeli* adlı şiirleri veya *Dedemin Kitabı* uzun şiirler dizininden *Dış Oğuz'un İç Oğuz'a Yağı Olması* boyunun girişini okumak yeterlidir. O, bu eserlerinde Sosyalizm ideolojisine bağlılığını ortaya koymuş. Eserlerinde bireylere ve topluma kazandırdıklarını açık bir şekilde hem de büyük hayranlıkla tasvir etmiştir.

Hem Bakü'yü gezdim, hem Moskova'yı,

Güzellikten başka bir şey görmedim.

Dolaştım ben karış karış her yanı

Baktım... baktım, ancak doya bilmedim (Sehend, 1984: 26)

Sehend, *Aras*'ın *taze gelin gibi süslenmiş karşı kıyısına*(Kuzey Azerbaycan) bakıp parçalanmış yurdun her iki tarafını siyasal, ekonomik ve kültürel açıdan kıyaslıyordu. Kuzeyin kazandığı başarıların kaynağını gösteriyordu. O, aynı halkın bir kısmının daha gelişmiş politik rejimin sağladığı olanakları çok iyi değerlendirip mutlu bir yaşam sürdürdüklerini aktarır. Diğer kısım ise yönetimin öfkesine kurban olmuş, en doğal haklarından yoksun bırakılarak aç ve susuz bir hayat yaşamak zorunda bırakıldığını dile getirmiş. (Süleymanoğlu, 2015: 383).

Karşımda canlanır her iki kıyı.

Burada iki dünya durmuş yüz-yüze,

Burada çakışıyor gece gündüze.

Bir yanda azatlık, hayat, saadet,

Bir yanda esaret, ölüm, felaket.

Çayın o tayında kaynayan hayat,

Bu tayı kaplamış kara zulmet.

O tayda bahar var, bu tayda kış var,

Orda bülbül okur gl kucağında.

Burada kurumuş goncalar kında. (Sehend, 2010: 325)

Politik rejim konusu açılmışken bir önemli konuya da değinmek gerekir. şöyle ki, onun yesi olduğu ADF diğer partiler (rneğin, Tudeh Partisi) gibi sınıf özellikli değildi. Her hangi bir sınıfı yönetime getirme amacı taşımıyordu. Btnlkle toplum için yasal, demokratik, ağdaş ve sosyal yönlü yönetim sistemi kurmak isteyen ulusal bir partiydi. Bu yüzden ADF sıralarında komünist, sosyalist, sosyal demokrat, milliyetçi, kapitalist, tüccar, din adamı ve askerler de yer alabilirdi.

Temel konularda ve özel mülke, özellikle de toprağa yaklaşımlarında Tudehcilerle ADF arasında büyük fikir ayrılığı vardı. Örneğin, ADF'ın tüzüğü de Aras'ın güney kısmın da yer alan toprakların köylülere verilmesi fikrini destekliyor görünse de aslında halka dağıtılacak topraklar, mal varlığını bırakıp kaçmış toprak ağalarının arazilerini kastediliyordu (Kızıl sehifeler, 1946: 64). Başka türlü müsadere söz konusu olamazdı. Konu aslında Millî Hükümet programının 17. maddesinde net olarak belirtilmişti: “*Azerbaycan Millî Hkmeti memleketin tüm alanları için mal varlığını kabullenerek memleketin ve halkın ekonomisinin gelişmesine ve halkın durumunun iyileşmesine neden olan her türlü eylemlere yardımcı olacaktır*” (Pişeveri, 2005: 351). Yani Sehend'in ait olduğu siyasi camia Sovyet Azerbaycan'ındaki rejimden farklı olarak insanların kişisel mal varlığı hakkını resmen tanımaktaydı.

Ait olduğu siyasi camianın farklı sosyal gruplara hoşgrl yaklaşımı Sehend'in bakış açısına ve sanatına da yansımıştı. Sehend dinî değerlere büyük önem veren bir ailede doğup büyümesine rağmen materyalist bir insandı. Onun aşağıdaki mısraları bunun açık örneğidir:

Fikirsiz, duygusuz çok şey görmüşüm,

Bir yok, iki yok, bu dünya-alemcan.

Lakin hiç halette fikri, duyguyu

Ayrı görmemişim fikirleşenden. (Sehend, 2015: 165)

Hatta bu bakış açısı onun insanlık adına leke süren, yaramazlıklarla mücadele edenlerin çürük yönetimini yıkıp güzel hayat kuranların Allahsız, “peygamber”inin iziyle gitmeğe” sesleniyor:

Can attım,

aradım, “Kurani”n taptım¹.

¹ Buldum.

okudum kelme-kelme,
satır-satır,
varak-varak...
Daima fikrine daldığım,
her yandan sorağın² aldığım,
sin-sin aradığım
fazilet dünyasının,
saadet rüyasının
nişanelerin onda taptım. (Sehend, 2006: 21)

O, Allahsız peygamberin kitabından *fazilet dünyasının belirtile-rini bulmakla* yetinmemiş, bu izle arzularının anıtı ve mükemmellik şehri sandığı *Medine-i Fazile*'yi yani Moskova'yı defalarca ziyaret etmiştir. Çünkü o, kendisini mükemmelleştirir ve kendisine katılan *yoldaş* olabilecek *Kâmil İnsan* arıyordu:

Özlük, yabancılık hat-seddini aşıp,
yücelere, yücelere tırmanıp,
kendini hamılar,
hamıları kendi kimi, görüp bilen
İnsan! (Sehend, 2012: 128)

Sehend, birçok (Bolşevik düşünceli) kalem sahipleri gibi hiçbir eserinde içinde yaşadığı halkın dinî değerlerine ve bu değerlerin taşıyıcılarına karşı savaş açmamıştı. Önce Vatan diyen şairin inancına göre satılığın, vatan haininin, millet düşmanının solcusu, sağcısı, merkezisi, dindarı yoktur. Vatansever de böyledir.

Bu yüzden o, ülkede yaşayıp Fars olmayan milletlere karşı açıkça faşist yaklaşım sergileyen, *Yezid* diye adlandırdığı şaha karşı mücadelede sağcı ve solcuların aynı cephede savaşmasında olağanüstü bir şey görmüyordu. Sehend, 1979 yılında İran İslâm Devrimi lideri Ayetullah Humeyni'ye (1902-1989) yazdığı İmama Selam! Adlı şiirini bu anlamda değerlendirmek gerekir. Şöyle ki devrim günlerinde sağcıların ülkede daha güçlü temellere sahip olması gerçeğini neredeyse bütün sol teşkilatlar kabul edip bu eylemi destekliyordu. Bu durumu Pehlevi zulmünden kurtulmanın tek yolu olarak görüyorlardı.

---

2 Haberini.

Söyleyelim Őeytana-Őeytanlara “sağ-sol” sözünü,

İttihat ile uhuvvetle çıkararak gözünü! (Sehend, 2010: 39)

Sehend’in mısralarda *Sağ ve solun Őeytanlara devredilmesinden* sözüyle politikada tek yolun *Merkezcilik* olduğunu belirtiyor. O, bu mücadelede Ayetullah Humeyni’ye strateji içerikli *yoldaş* kelimesiyle değil, taktiksel anlam taşıyan *cephedaş* kelimesiyle hitap etmesi aŐağıdaki fikirleri kanıtlamaktadır:

Ben Sehend’im, eğilmez yada³ tufanlı başım,

El bilir, haklı dövüşlerde geçip çoklu yaşım,

Överim ben seni, ey dönmezim, ey cephedaşım,

Ey Ali’nin halef oğlu, sene binlerce selam

Ey fakir kütlelerin rehberi, ey şanlı İmam! (Sehend, 2010: 40)

Ömrünün çoğunu hak savaşlarında geçiren Sehend, solun dayanağı sayılanlar o dönem Moskova ve Bakü’nün İran’da görülen süreçlere yaklaşımını çok iyi biliyordu. O, bu şiirinde *İslam Devrimi’ne aldandığını* (Cavanşir, 2012: 2), hatta “*gençlik yıllarında Türkü-İslâmci hareketlere, demokrasi mitinglerine fiilen katılarak ömrü boyunca Türk-İslâm davasının samimî bir isteklisi olmuştur*” (20) gibi yanlış kanılara varanlar da vardır. Oysa Sehend bilinen sol düşüncelerin taşıyıcısı olan bu şiiriyle sadece düşmanın düşmanıyla ortak mücadele için iş birliği öneriyordu. Aksi takdirde şöyle bir soru ortaya çıkmaktadır: Sehend kanlı Pehlevi rejimini deviren iç ve dış güçlere karşı çıkmalı veya bir köşeye çekilip susmalı mıydı?

Fakat o kendisi gibi sol düşünceli ve aynı dönemde Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti’ni yöneten Haydar Aliyev’e yazdığı *Elimin Dayanağı, Yurdumun Onuru* başlıklı manzum mektupta onu *kardeş, meslektaş ve yoldaş olarak* adlandırmaktadır.

Ben isterdim doğma bir kardeş gibi,

Oturup, eğleşip danışam Senlen.

Bir meslektaş gibi, bir yoldaş gibi,

Söz-sohbet açaydım ana Vatandan... (Sehend, 1984: 60)

Sehend, milletini seven, onun tüm ilerici değerlerine sahip çıkan ve temel hakları uğruna mücadele veren, sözün tam anlamıyla *millî, vatanperver* bir şairdir. Nitekim o, *milliyetçi, kafatası ölçen* değil, içten bir *demokrat ve beynelmilelci*dir. Şairin diller ezberi olan bu mısraları da işte

3 Yabancıya.

o içtenliğin bir örneğidir:

Ben demirem üstün nejaddanam ben,
Demirem, ellerim ellerden baştı.
Benim meslekimde, benim yolumda,
Milletler hepsi dosttu, kardeşti.

apmak istemirem ben hiç milletin
Ne dilin, ne yerin, ne de emeğin.
Tahkir etmeyirem, hedelemirem,
Geçmişin, şimdisin, ya geleceğin. (Sehend, 2010: 232)

2. Sehend'e Yöneltilen Suçlamaların Tutarsızlığı

Sehend, sanatı gibi ticar hayatında da başarı göstermiştir. O, ileli hapis hayatından sonra sıfırdan başlayarak orta tabakaya yükseldi. Tahran ve Marağa'da olmak üzere iki dokumacılık atölyesi ve alışveriş merkezi sahibi olmuştur. Lakin çoğu insan, özellikle sol yn temsil edenler onun mal varlığından dolayı kınıyor ve solculuğa ihanet etmekle suçluyordu. Radikal solcu aydınlarımızdan Ali Rıza Nabdil Oktay (1944-1972) *Azerbaycan ve Millî Mesele* eserlerin de onu kapitalist olarak tanımlayarak şöyle belirtmektedir. "*Cenap Sehend başka manzumesinde şimdi Tahran sokaklarında portakal satan dağların bu necip insanına o kadar dert ortağı olmuş ki, onu tanımayan okur Sehend'in kendi daracık loş atölyelerinde bu insanları istismar ettiğine inanamaz*" (Oktay, 2009: 142).

Bu suçlamaları ona lanse ettirenler gençliğini sürgün ve hapislerde geçirmesini hatta niversite okuma hakkından yoksun bırakılmasını dile getirmediikleri gibi bir emekçi olarak kazandığı servetinden dolayı onu suçluyorlardı. Onu suçlayanlara göre Sehend, kendi yeteneği, becerisi ve alın teriyle atölye kurmayıp, işçi sıfatıyla daha iyi solcu olacağını belirtirler. Bu radikal iddiaların tam tersine, Sehend hiçbir zaman sol merkezci inancına ihanet etmemiştir. Ekonomik durumu da onu başkaları gibi yolundan caydıramamıştır. Bu yüzden küçük atölyelerinden elde ettiklerini *millî işe* yatırmaktan kaçınmamıştır. Yani Sehend İran ortamında kazandığı karı milletin ihtiyaını karşılayan *kapitalist* olmak, a ve temiz solcu olmaktan daha faydalı olmasının farkındaydı...

Arkadaşlarından Kerim Meşruteci Sönmez'in ona yazdığı *Sehend Kim?* adlı şiirde herkesin bildiği, fakat çoğunun dile getiremediği bazı fikirler bu açıdan oldukça düşündürücüdür:

Odur, o işledi çoğu yediler,
Çoğunu kurtardı çaresizlikten.
Göründü ÷lkede Sehent gibiler,
Evde kalmamışlar çadrasızlıktan⁴.
Bakın sözlerine, arayın sin-sin,
O, yaltaklanmadı, mecaz yazmadı.
Bir para tırnaksız, zenginler gibi,
Kendin yitirmedin, yolun azmadı.
Bir ömür deniz tek yüreği coştu,
Vatan hatırına, dil hatırına.
Destanlar yarattı, nağmeler yaptı,
Sevdiği bu şanlı el hatırına. (Meşruteçi, 1989: 82-85)

Sehend, diğer sanatçılar gibi kendi işlerini büyötmek için otoriter bir cellada ve onun yerel memurlarına hayatı boyunca tek mısra bile yazmadı. Tam tersine yönetimi ele geçirmiş rejimin adresine çoğunun diline getirmeğe hatta cesaret edemediği sözleri yazdıysa bu iddialar ne kadar adildir? Sorusunu akla getirmektedir. Rejimin en baskılı olduğu 1965 yılında Tahran’da ikâmet edip *namerdin* adresine bu sözleri yazması gerçekten herkesin yapabileceği iş miydi?

Dov düşüp tırnaksız namert eline,
Dişi batan yerin etin kopardır.
Dil açıp dilinde danışanların,
Çeker boğazından dilin çıkartır! (Sehend, 2015: 120)

Hoş görü ve insancılığı benimseyen Sehend, bir cinayetin bireyselliğine inanan, onu tüm topluma ait edilmesini kabullenmeyen şairdi. Kişi ve düşünceye saygı duyan şair, yakınları ve silah arkadaşları arasında onun bu duygularına ironiyle yaklaşmışlar. şairin arkasından: “Doğru değil, Sehend yanılmış, milletler dost değiller. Fars ne zaman bizimle dost oldu, Rus ne zaman bizimle dost oldu? Milletler birbirlerini köle yapmak için yarışıyorlar. Bu sloganları şovenler bizi kandırmak için ortaya atıvermişler. Bu sloganlar altında hem kuzeyde, hem de güneyde bizi yağmaladılar. İçimizi de bu sloganlarla ferah tutmaya çalıştılar. Bunların hepsi köleliği çağırıştıran sözlerdir” benzer sözler söylenmiştir(18).

⁴ Burada, yokluktan, çıplaklıktan.

Köleliğe karşıda mücadele eden hatta bu yüzden tutuklanan şair, sürgünlerde bin bir türlü zulme uğramıştır. Bu durum İran'da onu Türklerin Direniş Edebiyatı liderlerinden birisi haline getirdi. Sehend, zulümden yurtdışına kaçıranlar tarafından sürekli davet edilmiş, lakin o bunu kabul etmeyerek gidenlere de *Siz neden vatani bırakıp gittiniz?* Diyerek serzenişte bulunmamıştır.

Sehend, Güney Azerbaycan'ın ulusal çevresinde *Azerbaycancılar* ve *Turancılar* diye anılan akınlardan birincisine taraf gösteriliyordu. Azerbaycancılar, Kuzey Azerbaycan'daki gibi ulusal özerklik kurulması, kamu haklarının (Yerel özyönetim, ana dilinde eğitim, basın, sosyal kurumlar vs.) sağlanması ve ileride yerel ve uluslararası imkân dâhilinde bağımsız bir Azerbaycan Devleti kurma fikrini savunuyorlardı. Turancılar ise *Azerbaycan* ve *Azerbaycanlı* kelimesini kabul etmemek bir yana bunu *Fars şovenine hizmet* etmeğe dayandırıyorlardı. Onlar yaşanan millî sorunların *Azerbaycan adlı kafesten kurtulup*, bütün İran Türkleri ve genel Türklük anlamındaki Turan fikrini desteklemekteydiler. Bu iki akımdan farklı düşünenlerde vardı. Kendilerini *Marksistler* diye adlandıran diğer bir grup aydınsa kurtuluş yolunu İran'da proleter devriminin zaferinde bulup bütün sorunların devlet tarafından çözüleceğine inanıyorlardı.

Bu akımların temsilcileri birbirinin düşüncelerine saygı gösterip ulusal bağımsızlık hareketi bağlamında iş birliği yapsalardı belki daha çok başarılı olurlardı. Fakat ne yazık ki onlar çoğu zaman birbirini *Solcu Stalinci*, *Maocu*, *Kruşovcu* ve İranperest *Turancı* gibi gruplara ayırarak, kendi içlerinde mücadele vermekteydiler..

Güney'deki bu içler acısı durumu Sehend ile birlikte değiştirmek için büyük emek veren Prof. Dr. Rüstem Aliyev (1929-1994) üzüntü duyarak şunları kaleme alıyor:

İran Azerbaycan'ı aydınlarının ünlü temsilcileri birbirinden izole olmuş şekilde yaşıyorlardı. Onların arasında birlik ve dayanışmanın olmayışı, tehdit, didişme eski ayır, buyur kurallarının uygulanmasına bağlıydı. Herhangi bir halkın ileri gelenleri olan aydınlar arasında başıbozukluk salmak, aydınları birbirine düşürmek, tartışmalarla halkın, ülkenin durumunu dengesiz hala sokmak ayır, buyur (parçala, hükümet) geleneksel politikasıdır. Tuhaf olan o ki çoğu zaman aydınlar çok iyi anlamalarına rağmen, bilerek bu politikanın kurbanı olmuşlar (Aliyev, 1992)..

Sehend, bu eğilimlerin hiçbirine taraf olmayıp hepsine aynı derecede saygıyı gösteriyordu. Yukarıda zikredilen grupların kurduğu veya kurulmasında katkı sağladıkları edebiyat meclislerini birleştirmeye çalışıyordu. O, tarafsız, net yaşam çizgisi olan ve buna hayatı boyunca sadık

kalan bir insandı. Bu yüzden Güney Azerbaycan'da millî bilincin şekillenmesinde hizmetleri olan Turancı aydınımızdan Ali Tebrizi (1929-1998), Sehend'in ölümünden sonra hakkında yazdığı, kabulü imkânsız sözleri üzülmekten elden değil: "Devrim sonrası alkol ve meşrup⁵ esirinde sekte edip ölen şaircik, be estelah⁶ Sehend..." (Tebrizi, 1981: 122)

Oysa o, Sehend'in zamansız ölümü üzerine *Sehend* İçin adlı şiirde üzüntüsünü şöyle belirtmişti:

Ağlarsa, var bugün yeri, halk zaman bize,

Bırak ağlasın ki, çoklu yetişmiş figan bize.

Yağdırsa gözyaşın yere gökler bulut-bulut,

Bırak yağdırıp, vefasını versin nişan bize.

Bırak kişnesin Sehend'e Sehend yıldırımları,

Eller sesi ile gürleşip olsun tufan bize.

Yok ortamızda Korkut Ata söylesin ağıt,

Çalsın kopuz, bugün yine olsun ozan bize... ("İran Türk Edebiyatı Antolojisi", Cilt.VI, 2002:145)

Fakat ne mutlu ki bugün Güney Azerbaycan'da Sehend'in sanatı ve kişiliği birçok kişi tarafından benimsenmektedir. *Yaşmak* dergisinin baş editörü Sait Muğanlı, Aras'ın karşı kıyısındaki edebî camiada babalar-oğullar tartışmasına değinerek şunları aktarmaktadır: "Orada da yaşlı kuşakla genç kuşak arasında estetik tartışmalar, birbirini beğenmeme, birbirini kabullenmeme var, fakat bu Kuzey'deki kadar gergin değil. ...Güney'de gençler yaşlı kuşaktan Şehriyar ve Sehend dışında, herkesin üstüne gidiyor, fakat Şehriyar ve Sehend'e bir sevgi var" (19)...

Sonuç

Bulut Karaçurlu Sehend'in sosyo-politik görüşleriyle ilgili bazı yazarların ortaya attığı iddialar gerçeklikten uzak, temelsiz ve kabulü imkânsız yaklaşımlar olarak görülmektedir. Bunu şu sebeplere bağlayabiliriz:

- Sehend'in ait olduğu siyasî camianın (ADF'ın) amacının doğru değerlendirilmemesi;
- Onun politik bakışlarına göre açıkça sol merkezci olmasının göz ardı edilmesi;
- Gerçek anlamda demokrat, beynelmilelci ve doğası gereği hoş-

---

5 Şarap.

6 Mahlaslı.

görölü insan olduğunu anlamamaları;

- Politik bağlılıkla ilgili rekabetin yol verilmez bir şekilde insanı ilişkilere yansıtılması;

- Bakış açısını somut olarak yansıtan eserlerin tam olarak öğrenilip benimsenmemesi.

Demokrat ve vatansever olan Sehend, yaşantısı ve eserleriyle Azerbaycan bağımsızlığı için mücadele etmiş. O, arkadaşlarıyla başlatmış olduğu direniş mücadelesi, kendisinden sonrakilere örnek olup onu Azerbaycan direniş edebiyatı liderlerinden birisi haline getirmiştir.

Kaynakça

Azeroğlu, B. (1986). Sehend'in İdeal Dünyası. Edebiyat ve İncesanat Gazetesi, 4 Temmuz. Bakü.

Cavanşir, C. (2012). İran İnkılâbına Aldanan şair: Sehend. Edalet gazetesi, 14-15 Eylül. Bakü.

Cenubi Azerbaycan Edebiyatı Antolojisi, Cilt.IV. (1994). Bakü: Elm.

Aliyev, R. (1992). şehriyar'la Buluşmalarım. şehriyar Gazetesi, 5 Kasım. Bakü.

İran Türk Edebiyatı Antolojisi.(2002) Cilt. VI. (Yayına hazırlayan: Dr. Ali Kafkasyalı). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınevi.

Meşruteçi, K.S. (1989). Kırılancık Baharı Bekler. Bakü: Yazıçı.

Oktay, E.N. (2009). Eserleri (Yayına hazırlayanlar: İslam Garipli, İlham Garipli), Bakü: Goliot-Gkup.

Pişeveri, S.C. (2005). Hatırat (Yayına hazırlayan: Yedulla Kenani). Bakü. Azerbaycan Demokrat Fırkası'nın Yayını

Altın Sayfalar. (1946). Tebriz: İlmiye Matbaası

Sehend, B.K. (1984). Sazımın sözü (Yayına hazırlayan: Rukiye Kanberkızı). Bakü: Yazıçı.

Sehend, B.K. (1984). Seçilmiş Eserleri (Yayına hazırlayan: Rukiye Kanberkızı). Bakü: şark-Garp.

Sehend, B.K. (2010). Divan (Yayına hazırlayan: Eldar Mehemedzade Sedik). Tebriz: Neşr Exter.

Sehend, B.K. (2012). Kardeş Yemini (Yayına hazırlayan: Seyid Muğanlı). Tahran: Neşr Efkar.

Sehend, B.K. (2015). Dedemin Kitabı (Yayına hazırlayan: Fikret Süleyma-

noğlu). Bakü: Nurlar.

Süleymanoğlu, F. (2015). Sehend'in "Hatıra" Poeması. Filologiya Meseleler Dergisi, №4. s.379-386.

Tebrizli, E. (1981). *Dil ve Edebiyat*. Tahran: İلميye Matbaası

http://azr.baybak.com/il_2007_say_321.azr Güney'de modern ve postmodern edebiyat bütün gücü ile öndedir.

<https://www.gunaz.tv/az/xeberler/axiv/guneyde-modern-ve-postmodern-edebiyat-butun-gucu-ile-ondedir-49497>, Erişim 19 Mayıs 2018. Sehend (Bulud Karaçorlu) kimdir? Hayatı ve eserleri.

<http://www.kimdirhayatieserleri.com/sehend-bulud-karacorlu-kimdir-hayati-ve-eserleri.html>, Erişim 19 Mayıs 2018.